AHOLI MIGRATSIYASI VA HUDUDIY BANDLIK O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING STATISTIK TAHLILI

Raxmatullayeva Gulhayo Faxriddin qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmonov Abduazim Jaliliddinovich

ANNOTATSIYA

Maqolada O‘zbekistonda aholi migratsiyasi va bandlik ko‘rsatkichlari dinamikasi tavsifiy-statistik yondashuv asosida o‘rganiladi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ochiq ma’lumotlaridan foydalanib, 2020–2025-yillardagi bandlik darajasi, ro‘yxatga olingan ko‘chib kelish va ko‘chib ketish ko‘rsatkichlari taqqoslanadi. Hisob-kitoblar asosida migratsiya saldosi ko‘chib kelganlar va ko‘chib ketganlar soni farqi sifatida aniqlanadi. Tahlil davrida bandlik darajasi 66,0 foizdan 2025-yil uchun dastlabki 70,5 foizgacha oshgan, migratsiya saldosi esa barcha ko‘rilgan yillarda manfiy bo‘lgan. Shu bilan birga, respublika miqyosidagi umumiy dinamik qatorlar migratsiyaning bandlikka sababiy ta’sirini isbotlamaydi. Maqolada ro‘yxatga olish ma’lumotlarining qamrovi va tahlil cheklovlari ko‘rsatilib, hududlar kesimida taqqoslanadigan ma’lumotlar asosida keyingi korrelyatsion va ekonometrik tadqiqotlar o‘tkazish tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: aholi migratsiyasi, bandlik darajasi, hududiy mehnat bozori, migratsiya saldosi, statistik tahlil, SIAT, O‘zbekiston.

ABSTRACT

This article descriptively examines population migration and employment indicators in Uzbekistan. Open data from the Statistics Agency’s SIAT database are used to compare the employment rate and registered arrivals and departures for 2020–2025. Net migration is calculated as the difference between registered arrivals and departures. During the

period, the employment rate increased from 66.0 percent in 2020 to a preliminary 70.5 percent in 2025, while the recorded migration balance was negative in each year considered. However, national-level aggregate time series alone cannot establish a causal effect of migration on employment. The article discusses the coverage limitations of registration-based migration data and recommends further regional correlation and econometric analysis using comparable data for employment, migration flows, wages, unemployment and population.

Keywords: population migration, employment rate, regional labour market, migration balance, statistical analysis, SIAT, Uzbekistan.

АННОТАЦИЯ

В статье на основе описательно-статистического подхода рассматривается динамика миграции населения и показателей занятости в Узбекистане. На основе открытых данных базы SIAT Национального комитета Республики Узбекистан по статистике сопоставляются уровень занятости, зарегистрированные прибытия и выбытия населения за 2020–2025 годы. Сальдо миграции рассчитывается как разница между числом прибывших и выбывших. За рассматриваемый период уровень занятости увеличился с 66,0% в 2020 году до предварительного значения 70,5% в 2025 году, тогда как зарегистрированное миграционное сальдо было отрицательным во все рассматриваемые годы. При этом агрегированные общереспубликанские данные сами по себе не доказывают причинного влияния миграции на занятость. В статье отмечены ограничения данных регистрации и предложены дальнейшие региональные корреляционные и эконометрические исследования на основе сопоставимых данных о занятости, миграции, заработной плате, безработице и численности населения.

Ключевые слова: миграция населения, уровень занятости, региональный рынок труда, сальдо миграции, статистический анализ, SIAT, Узбекистан.

1. KIRISH

Aholi migratsiyasi va bandlik mehnat bozorining o‘zaro bog‘liq jarayonlaridir. Aholi ta’lim olish, ish topish, daromadini oshirish, oilaviy sharoit yoki yashash sifatini yaxshilash maqsadida bir hududdan boshqasiga ko‘chishi mumkin. Migratsiya oqimlari ayrim hududlarda mehnat resurslari taklifini oshirishi, boshqa hududlarda esa ishchi kuchi kamayishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli migratsiyani bandlik bilan birgalikda o‘rganish hududiy mehnat bozoridagi o‘zgarishlarni tushunishda muhimdir.

Migratsiya va bandlik o‘rtasidagi munosabat bir yo‘nalishli emas. Ish o‘rinlari ko‘p, ish haqi yuqoriroq va xizmatlar rivojlangan hududlar aholini jalb qilishi mumkin. Aksincha, ish o‘rinlari yetishmasligi yoki daromad imkoniyatlarining cheklanganligi ko‘chib ketish istagini kuchaytirishi mumkin. Xalqaro tadqiqotlar migratsiya ta’siri mahalliy mehnat bozori, migrantlarning malakasi va tahlil qilinayotgan davrga qarab farqlanishini ko‘rsatadi (Bharati et al., 2024; World Bank, 2018).

Maqolaning maqsadi — O‘zbekistonda 2020–2025-yillardagi bandlik va rasmiy ro‘yxatga olingan migratsiya ko‘rsatkichlari dinamikasini taqqoslash, migratsiya saldosini hisoblash hamda bu ma’lumotlar asosida qanday xulosalar chiqarish mumkinligini va ularning cheklovlarini aniqlash.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Migratsiyaning iqtisodiy sabablari bo‘yicha tadqiqotlarda ish haqi, ishga joylashish imkoniyati, masofa, uy-joy xarajatlari va ijtimoiy tarmoqlar muhim omillar sifatida ko‘rsatiladi. Jahon bankining migratsiya va mehnat bozorlari bo‘yicha tahlili iqtisodiy imkoniyatlar va hududlar o‘rtasidagi daromad tafovutlari ko‘chish qarorlariga ta’sir qilishini ta’kidlaydi (World Bank, 2018).

Bharati, Fakir va Yoman (2024) Indoneziyadagi ichki migratsiya va mehnat bozori natijalarini o‘rganib, migratsiya oqimlarining ta’siri migrantlar hamda mahalliy ishchilar guruhlari uchun turlicha bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Xalqaro mehnat tashkiloti esa mehnat migratsiyasini o‘lchashda turli statistik manbalarni solishtirish, ma’lumotlar

qamrovini baholash va metodologik farqlarni hisobga olish zarurligini qayd etadi (ILO, 2026).

Mazkur maqolaning yondashuvi ushbu ishlardan farqli ravishda O‘zbekiston bo‘yicha ochiq rasmiy agregat ma’lumotlarning tavsifiy tahliliga qaratilgan. Shu bois natijalar sababiy ta’sirni baholash emas, balki mavjud ko‘rsatkichlar dinamikasini aniqlash va chuqurroq hududiy tadqiqot uchun asos yaratish vazifasini bajaradi.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlar bazasidagi bandlik darajasi, ko‘chib kelganlar va ko‘chib ketganlar soni ko‘rsatkichlaridan foydalanildi. Tahlil davri 2020–2025-yillarni qamrab oladi. Bandlik darajasining 2025-yil qiymati rasmiy sahifada dastlabki ma’lumot sifatida belgilanganligi sababli u yakuniy qiymat sifatida emas, dastlabki ko‘rsatkich sifatida talqin qilinadi.

Migratsiya saldosi quyidagi formula bilan hisoblanadi: MS = K − Ch. Bu yerda MS — migratsiya saldosi; K — ko‘chib kelganlar soni; Ch — ko‘chib ketganlar soni. Ijobiy qiymat ko‘chib kelish ko‘chib ketishdan ko‘pligini, manfiy qiymat esa ko‘chib ketish ko‘chib kelishdan ko‘pligini anglatadi. SIAT ma’lumotlarida migratsiya oqimlari ming kishi birligida berilgan.

Bandlik darajasi SIAT metodologiyasida iqtisodiyotda band bo‘lganlar sonining mehnatga layoqatli yoshdagi doimiy aholi soniga nisbati orqali aniqlanadi. Mazkur maqolada korrelyatsiya koeffitsiyenti hisoblanmadi, chunki asosiy maqsad milliy darajadagi ikki qatorni tavsifiy taqqoslashdir; bunday qatorlar sababiy bog‘liqlikni isbotlash uchun yetarli emas. Hududlar bo‘yicha bir xil davrga oid kuzatuvlar yig‘ilgandan keyingina korrelyatsion yoki ekonometrik modelni ishonchli baholash mumkin.

4. TAHLIL VA NATIJALAR

SIAT ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda bandlik darajasi 2020-yildagi 66,0 foizdan 2025-yil uchun dastlabki 70,5 foizgacha oshgan. O‘zgarish 4,5 foiz bandni tashkil

etadi. Bu ko‘rsatkich bandlik darajasining dinamikasini ifodalaydi, biroq o‘sishning sabablari yoki migratsiya bilan bog‘liqligi faqat shu raqamlar asosida aniqlanmaydi.

Ko‘chib kelganlar soni 2021-yilda 256,8 ming kishigacha ko‘tarilib, 2022-yilda 214,8 ming kishiga kamaygan, keyingi yillarda esa yana o‘sgan. Ko‘chib ketganlar soni ham xuddi shu davrda o‘zgarib turgan. Ikki oqimni birgalikda ko‘rish migratsiya saldosini hisoblash imkonini beradi.

1-jadval. O‘zbekiston bo‘yicha bandlik va ro‘yxatga olingan migratsiya ko‘rsatkichlari, 2020–2025-yillar

Yil	Bandlik darajasi, %	Ko‘chib kelganlar, ming	Ko‘chib ketganlar, ming	Migratsiya saldosi, ming
2020	66,0	191,1	203,6	−12,5
2021	67,0	256,8	275,1	−18,3
2022	67,2	214,8	221,3	−6,5
2023	67,9	218,8	233,2	−14,4
2024	68,3	241,8	250,4	−8,6
2025*	70,5	252,8	261,8	−9,0

*Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi SIAT ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. *2025-yil bandlik darajasi dastlabki ma’lumot. Migratsiya saldosi jadvaldagi bir xonali kasr aniqligida berilgan qiymatlar ayirmasi asosida hisoblandi.*

Jadvaldan ko‘rinishicha, ko‘rilgan barcha yillarda ro‘yxatga olingan ko‘chib ketish soni ko‘chib kelish sonidan yuqori bo‘lgan. Eng katta manfiy saldo 2021-yilda −18,3 ming kishini, eng kichik manfiy saldo esa 2022-yilda −6,5 ming kishini tashkil etgan. 2025-yilda saldo −9,0 ming kishi bo‘lgan. Ushbu natijalar ro‘yxatga olingan hududlararo ko‘chish

oqimlari balansini ko‘rsatadi; ularni xalqaro mehnat migratsiyasining to‘liq balansi sifatida talqin qilish mumkin emas.

Bandlik darajasi bilan migratsiya saldosi bir vaqtning o‘zida turli yo‘nalishlarda o‘zgarishi mumkin. Masalan, bandlik darajasi ko‘tarilgan davrda migratsiya saldosining manfiy bo‘lib qolishi migratsiya bandlikni pasaytirdi degan xulosaga asos bo‘lmaydi. Buning uchun hududlar bo‘yicha ko‘chib kelish va ketish, ish bilan bandlik, ishsizlik, ish haqi, aholi soni va iqtisodiy faollik ma’lumotlarini birgalikda o‘rganish zarur.

5. MUHOKAMA

Migratsiya va bandlik o‘rtasidagi aloqani tahlil qilishda hududiy farqlarni hisobga olish muhim. Aholisi ko‘p hududlarda ko‘chib kelganlar soni mutlaq miqdorda yuqori bo‘lishi mumkin, ammo bu hududda migratsiya intensivligi ham yuqori degani emas. Shu sababli, keyingi tahlilda har 1 000 aholiga to‘g‘ri keladigan ko‘chib kelish va ketish koeffitsiyentlarini hisoblash maqsadga muvofiq.

Rasmiy ko‘chish statistikasi yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatga olish varaqalariga tayanadi. Shuning uchun u barcha vaqtincha, mavsumiy yoki norasmiy mehnat migratsiyasini to‘liq qamrab olmasligi mumkin. Xalqaro mehnat tashkiloti mehnat migratsiyasini baholashda bir nechta ma’lumot manbalarini uyg‘unlashtirish va qamrovdagi farqlarni ochiq ko‘rsatish zarurligini ta’kidlaydi (ILO, 2026).

Tadqiqotning cheklovlari quyidagilardan iborat: birinchidan, respublika darajasidagi umumiy ko‘rsatkichlar hududlar o‘rtasidagi farqlarni yashirishi mumkin; ikkinchidan, 2025-yil bandlik darajasi dastlabki qiymat hisoblanadi; uchinchidan, tavsifiy taqqoslash sababiy bog‘liqlikni aniqlamaydi; to‘rtinchidan, ro‘yxatga olish ma’lumotlari mehnat migratsiyasining barcha shakllarini qamrab olmasligi mumkin.

6. XULOSA VA TAKLIFLAR

2020–2025-yillar bo‘yicha SIAT ma’lumotlarining tavsifiy tahlili bandlik darajasi 66,0 foizdan 2025-yil uchun dastlabki 70,5 foizgacha oshganini ko‘rsatdi. Shu davrda ko‘chib kelganlar va ko‘chib ketganlar soni yildan yilga notekis o‘zgargan. Hisoblangan

migratsiya saldosi barcha ko‘rilgan yillarda manfiy bo‘lib, 2025-yilda −9,0 ming kishini tashkil etgan. Bu natija ro‘yxatga olingan ko‘chishlar oqimi balansini tavsiflaydi, ammo migratsiyaning bandlikka sababiy ta’sirini tasdiqlamaydi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi takliflar beriladi:

— hududlar kesimida ko‘chib kelganlar va ko‘chib ketganlar ko‘rsatkichlarini bir xil davr uchun yig‘ish va migratsiya saldosini hisoblash;

— mutlaq sonlar bilan birga har 1 000 aholiga nisbatan migratsiya intensivligi ko‘rsatkichlaridan foydalanish;

— migratsiya ko‘rsatkichlarini bandlik, ishsizlik, o‘rtacha ish haqi, yosh tarkibi va hududiy iqtisodiy faollik bilan taqqoslash;

— yetarli hududiy kuzatuvlar to‘plangach, korrelyatsion tahlil va mos ekonometrik modellardan foydalanish, natijalarni sababiy ta’sir sifatida talqin qilishda ehtiyot bo‘lish;

— doimiy yashash joyi bo‘yicha migratsiya ma’lumotlarini vaqtincha va xalqaro mehnat migratsiyasi ma’lumotlaridan metodologik jihatdan ajratish.

Umuman olganda, migratsiya va hududiy bandlikni ishonchli baholash uchun statistik ma’lumotlarning taqqoslanuvchanligi, hududiy tafsilot darajasi va hisoblash metodologiyasining ochiqligi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

MANFAATLAR TO‘QNASHUVI VA MOLIYALASHTIRISH

Muallif manfaatlar to‘qnashuvi mavjud emasligini bildiradi. Tadqiqot uchun alohida tashqi moliyalashtirish ko‘rsatilmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bharati, T., Fakir, A. M. S., & Yoman, W. (2024). Internal migration and labor market outcomes in Indonesia. Economic Development and Cultural Change, 72(2), 997–1040. https://doi.org/10.1086/721684

2. International Labour Organization. (2026). Mapping and assessing sources for statistics of international labour migration and temporary labour mobility: ILO practical guide. https://doi.org/10.54394/00034270

3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2026). Bandlik darajasi [SIAT statistik ko‘rsatkichi]. https://siat.stat.uz/data/1311/?lang=uz

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2026). Ko‘chib kelganlar soni [SIAT statistik ko‘rsatkichi]. https://siat.stat.uz/data/2435/?lang=uz

5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2026). Ko‘chib ketganlar [SIAT statistik ko‘rsatkichi]. https://siat.stat.uz/data/2437/?lang=uz

6. World Bank. (2018). Moving for prosperity: Global migration and labor markets. World Bank. https://www.worldbank.org/en/research/publication/moving-for-prosperity